

Οι ιστορικές διαδρομές της Αθήνας: Ανάδειξη της φυσιογνωμίας της πόλης και βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος

**Π.Α.ΠΑΤΑΡΓΙΑΣ¹, Αλέξανδρος ΠΟΥΛΟΥΔΗΣ²,
Μαρία ΔΑΝΙΗΛ³, Ζέττα ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ⁴,**

1. Εισαγωγή

Σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια έξαρση στον πολιτιστικό τομέα και στο πολιτιστικό γίνεσθαι κάθε χώρας. Στην κατεύθυνση αυτή η αειφόρος αστική και περιφερειακή ανάπτυξη συναρτάται άμεσα με την ανάδειξη και προβολή των πολιτιστικών κοιτασμάτων κάθε τόπου. Πιο αναλυτικά. Η προστασία του αστικού περιβάλλοντος, των συνόλων μείζονος αλλά και ελάσσονος ενδιαφέροντος, χαρακτηριστικό προηγμένων πολιτιστικά κοινωνιών, έγινε συνείδηση της παγκόσμιας κοινότητας μεταπολεμικά. Η Παγκόσμια Χάρτα της Βενετίας για τη Διατήρηση, Ανάδειξη και Προβολή των Μνημείων και Χώρων το 1964 [Χάρτα της Βενετίας 1964], καθώς και η Χάρτα για τη Διατήρηση των Ιστορικών Πόλεων και Αστικών Περιοχών το 1987 [ICCOMOS 1987], στοχεύουν στην αποκατάσταση και επαναχρησιμοποίηση της

πολιτιστικής κληρονομιάς με βασική προϋπόθεση την ένταξή τους στο “ζωντανό ιστό της πόλης.” Το Πλαίσιο Δράσης για Αειφόρο Αστική Ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση [Ε.Ε. 1999], καθώς και το 5^ο Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Δράσης [ΕΟΚ 1999], που αποφασίστηκε για τη στήριξη της “Local Agenda 21” δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο συνδυασμό πολιτιστικής κληρονομιάς και αειφόρου αστικής ανάπτυξης. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται τέλος και το πρώτο Πρόγραμμα Πλαίσιο για τον πολιτισμό, για την περίοδο 2000 – 2004 “Πρόγραμμα Πολιτισμός 2000”. [Απόφαση 2179/98 Ευρ.. Κοιν..]

2. Πολιτιστικό Υπόβαθρος Αθήνας

Η Αθήνα είναι μια πόλη που χαρακτηρίζεται από την ιστορική της συνέχεια. Οι πρώτοι κάτοικοι της Αθήνας εγκαταστάθηκαν πάνω και γύρω από την Ακρόπολη καθώς και στο λόφο του Ολυμπίου, την τελευταία περίοδο της εποχής του λίθου

¹Π.Α.ΠΑΤΑΡΓΙΑΣ - Δρ. Πολιτικός Μηχανικός Α.Π.Θ, ²Αλέξανδρος ΠΟΥΛΟΥΔΗΣ - Αρχιτέκτων Μηχανικός,

³Μαρία ΔΑΝΙΗΛ - Αρχιτέκτων Μηχανικός, ⁴Ζέττα ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ - Ιστορικός - Αρχαιολόγος

(3200 – 3000 π.χ). Έκτοτε η περιοχή κατοικείται συνεχώς, αναπτύσσεται ή οργανώνεται σε πόλη η οποία επιβιώνει μέχρι και σήμερα. Η μακραίωνη ιστορία της που σημαδεύεται από περιόδους ακμής και παρακμής εκφράζεται με διάφορους τρόπους στο κτισμένο περιβάλλον, χαρίζοντας της μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία ελκυστική και ταυτόχρονα διδακτική. Η ιστορική αυτή φυσιογνωμία της πόλης διαφαίνεται παρ' όλες τις μεταβολές και αλλοιώσεις που έχει υποστεί από νεώτερες επεμβάσεις, τόσο σε επίπεδο πολεοδομικού σχεδιασμού [υπολείμματα τειχών της Αρχαίας Αθήνας, άξονες και πλατείες του πολεοδομικού σχεδιασμού των Κλεάνθη – Σάουμπερτ όπως άξονας Πατησίων – Αιόλου, οδός Ερμού, Σταδίου, Πανεπιστημίου, Ακαδημίας πλ.Κλαυθμώνος, πλ.Κοτζιά (πρώην πλ. Λουδοβίκου κ.α)] όσο και σε επίπεδο αρχιτεκτονικό και μνημειακό (μεμονωμένα μνημεία της πόλης, κτίρια και γλυπτά, της αρχαιότητας και των νεωτέρων χρόνων). Τα Μνημεία συνιστούν τις μνήμες της πόλης, είναι τα γεγονότα που αποτυπώνονται στην μνήμη και αναπαράγουν την Ιστορία. Συνθέτουν την εικόνα του "Αστεως", εισάγουν την Ιστορικότητα και την Μνημειακή τους άποψη στην φυσιογνωμία της Πόλης [Δ. Ζήβας 1997]. Παρ' ότι όμως αποτυπώνουν διάφορες εποχές, αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο που επιζεί διαχρονικά. Οι διάφορες ενότητες που υπάρχουν σ' αυτό το σύνολο δεν διασπούν τον ενιαίο χαρακτήρα του αλλά τον ενισχύουν καθώς περιέχουν κοινά χαρακτηριστικά: ίδια ιστορία, ίδιο τόπο, ίδια φυλή.

Τα μνημεία αυτά, στοιχεία του ιστορικού παρελθόντος έχουν ενσωματωθεί στη σημερινή μορφή της πόλης. Πιο συγκεκριμένα μπορεί κανείς να διακρίνει:

- Υπολείμματα της ελληνικής και ρωμαϊκής εποχής που στην πλειοψηφία τους βρίσκονται ενταγμένα σε μεγάλους αρχαιολογικούς χώρους όπως Ακρόπολη, Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά, Ολυμπείο, Κεραμεικός κ.α.

- Διάσπαρτα μνημεία μέσα στον ιστό της πόλης, καθώς και άλλα που βρίσκονται ακόμη υπό τη γη.

- Μνημεία παλαιοχριστιανικής και βυζαντινής περιόδου, συνήθως ναοί, που βρίσκονται μεμονωμένοι (Καπνικαρέα, Αγ.Απόστολοι κ.α), ενώ σπάνια εντάσσονται σε αρχαιολογικούς χώρους (π.χ Αγίοι Απόστολοι του Σολάκη).

- Μνημεία της περιόδου της Τουρκοκρατίας – μεταβυζαντινά (π.χ Παντάνασσα – Μοναστηράκι, κατοικία οδού Αδριανού – Πλάκα) Τουρκικά, θρησκευτικά όπως Φετιχέ τζαμί, τζαμί του Τζισδαράκη ή κοσμικά όπως τα λουτρά της οδού Κυρρήστου, ή είσοδος του Μενδρεσέ κ.α.

- Αρκετά μνημεία του λεγόμενου Αθηναϊκού Κλασικισμού. Αναλυτικότερα σημαντικά κοσμικά δημόσια κτίρια που άλλοτε συγκροτούν μικρά σύνολα όπως η Τριλογία (Ακαδημία, Πανεπιστήμιο, Βιβλιοθήκη) ή μεμονωμένα όπως η Παλαιά Βουλή, τα παλαιά Ανάκτορα, το "Ίλιου Μέλαθρον" κ. α. Ιδιωτικές αστικές και λαϊκές κατοικίες που διατηρούνται μέχρι σήμερα κατά πλειοψηφία στις συνοικίες της Πλάκας, Ψυρρή, Μεταξουργείου.

- Διάσπαρτα γλυπτά και συνθέσεις, ενώ το Α΄Κοιμητήριο της πόλης εκπροσωπεί συνθέσεις μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας (πχ. Κοιμωμένη του Χαλεπά). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στα όρια του Δήμου Αθηναίων ενυπάρχουν περίπου 2.500 κτίρια διατηρητέα και περίπου 220 γλυπτά, που κοσμούν υπαίθριους χώρους.

3. Προβληματική Υλοποίησης Πολιτιστικών Διαδρομών

3.1 Επιλογή Στοιχείων

Η οργάνωση των διαδρομών αυτών προϋποθέτει μια διεπιστημονική προσέγγιση που θα περιλαμβάνει:

- Ανάλυση της ιστορικής εξέλιξης της πόλης και των ιστορικών μεταλλαγών της

• Αναγνώριση, καταγραφή και αξιολόγηση του συνόλου των "μνημείων" της πόλης, της λειτουργίας και του ρόλου τους σ' αυτήν.

Άξονες αυτής της προσπάθειας θα είναι:

• Τα μνημεία που θα συμπεριληφθούν θα είναι αντιπροσωπευτικά και αξιολογικά δείγματα κάθε θεματικής ενότητας που στο σύνολό τους θα αποτυπώνουν ολοκληρωμένα την εξέλιξη της.

• Η κατάταξη τους θα γίνει με βάση την εποχή, τυπολογία, είδος, ιστορική και καλλιτεχνική αξία, χρήση και λειτουργία.

• Με την επεξεργασία των παραπάνω στοιχείων είναι δυνατή η επιλογή της θεματολογίας των διαδρομών και των μνημείων που θα συμπεριληφθούν.

• Για τη σωστή οργάνωση του θέματος απαιτείται η έκδοση πληροφοριακού υλικού που θα διατίθεται από ειδικά κέντρα πληροφόρησης, τοποθετημένα σε καίρια σημεία της πόλης. Το υλικό αυτό συγκροτημένο σε πολύγλωσσους οδηγούς πρέπει να περιλαμβάνει χάρτες των διαδρομών, επιστημονικές, σχολιασμούς εικονογραφήσεις των μνημείων και γενικά πίνακες με πληροφορίες.

3.2 Τρόπος Ανάδειξης και Προβολής

Για την ανάδειξη και προβολή των πολιτιστικών διαδρομών που προτείνονται, απαιτείται σειρά ενεργειών που θα εξασφαλίσουν την απρόσκοπτη προβολή τους.

• Συντήρηση γλυπτών μνημείων

• Συντήρηση και αποκατάσταση των κτιρίων που συμπεριλαμβάνονται ως στοιχεία των διαδρομών.

• Ανάδειξη του περιβάλλοντα χώρου των μνημείων με επεμβάσεις ήπιας μορφής όπως απομάκρυνση πινακίδων, διαφημίσεων, περιπτέρων, στύλων, κ.α

• Εμπλουτισμός χώρων φύτευσης

• Ανάδειξη των μνημείων μέσω φωτισμού

• Ανάπλαση γενικά των διαδρομών

• Τοποθέτηση ειδικής πινακίδας για κάθε μνημείο με πληροφοριακά σχόλια γι' αυτό.

Παράδειγμα οργάνωσης διαδρομών με βάση τις ιστορικές εποχές

1. Διαδρομή μνημείων Ελληνικής και Ρωμαϊκής εποχής

2. Διαδρομή μνημείων παλαιοχριστιανικής και βυζαντινής περιόδου

3. Διαδρομή μνημείων περιόδου Τουρκοκρατίας

4. Διαδρομή μνημείων περιόδου Αθηναϊκού Κλασικισμού

5. Διαδρομή μνημείων Νεωτέρων και Μοντέρνων μνημείων

Παράδειγμα με βάση το είδος των μνημείων

- Διαδρομή υπαίθριων γλυπτών της πόλης : ανδριάντες

Παράδειγμα με βάση τη χρήση των μνημείων

- Διαδρομή σημαντικών νοσοκομειακών συγκροτημάτων διαφόρων εποχών π.χ. Αρεταίειο, Ευαγγελισμός, Δημοτικό Νοσοκομείο κ.α

4. Συμβολή των πολιτιστικών διαδρομών στο περιβάλλον και τη φυσιογνωμία της πόλης

Στην ανάδειξη της ιστορικής φυσιογνωμίας της πόλης, έρχεται να συμβάλλει και η οργάνωση των πολιτιστικών διαδρομών που προτείνεται, δεδομένου ότι:

• Βοηθά στη σύνθεση μιας νέας εικόνας της σύγχρονης πόλης περισσότερο συνεκτικής και περισσότερο όμορφης, ξαναβρίσκοντας και αναδεικνύοντας τα στοιχεία της ιστορικής φυσιογνωμίας.

•Βοηθά στην αντίληψη της διαχρονικότητας του αστικού χώρου με την αναγνώριση των στοιχείων που παραμένουν σταθερά στον χρόνο.

Η οργάνωση των διαδρομών αυτών εκτός από μια καθαρά διδακτική λειτουργία,

- 1) συμβάλλει στην ανάδειξη της τοπογραφίας
- 2) αναδεικνύει τη μορφή του πολεοδομικού ιστού που αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία της πόλης
- 3) αναδεικνύει την αρχιτεκτονική και πολεοδομική κλίμακα αυτής.

Η ιχνηλάτηση της φυσιογνωμίας της πόλης δεν είναι αναγκαία τόσο για τον περαστικό επισκέπτη, όσο για τον κάτοικο της νεώτερης Αθήνας που σήμερα αδυνατεί ν'αναγνωρίσει και να συνειδητοποιήσει στη γενική εικόνα τα στοιχεία εκείνα που συγκροτούν αυτήν την ιστορική φυσιογνωμία. Ο κάτοικος της πόλης έχει ανάγκη την επισήμανση των μνημείων στην καθημερινή του ζωή γιατί έτσι επιτυγχάνει τη γνωριμία με το παρελθόν και τα πρότυπα οργάνωσης της ζωής και του χώρου άλλων εποχών. Επίσης σ'αυτά ξαναβρίσκει τη χαμένη λειτουργία του "κοινωνείν", ξαναβρίσκει μια κλίμακα φιλική και γνώριμη που σήμερα έχει ξεπεραστεί. Με τη συνειδητοποίηση της αξίας του μνημειακού πλούτου, μέσα από την οργάνωση των πολιτιστικών διαδρομών, από μεγαλύτερο αριθμό πολιτών, επιτυγχάνεται η διαφοροποίηση της στάσης των πολιτών απέναντι στα μνημεία καθώς και η συμβολή τους στην προστασία αυτών. Η στάση αυτή θα εκφραστεί είτε απλά με τη μείωση ρύπανσης και κρουσμάτων βανδαλισμού των μνημείων, είτε με ουσιαστικές ενέργειες αποκατάστασης και σωστής επανάχρησης αυτών, ώστε να γίνουν και πάλι ενεργά στοιχεία της πόλης.

Είναι αναμενόμενο οι νέες κατασκευές να εναρμονίζονται περισσότερο στην υπάρχουσα πολιτιστική κλίμακα και να

σέβονται τον πολεοδομικό ιστό και την τοπογραφία της πόλης. Η πεποίθηση αυτή αφορά και στον περιβάλλοντα το μνημείο χώρο, όπου επικρατεί ένας αντίστοιχος προβληματισμός. Το Μνημείο επιζητά το δικό του ιστορικό (ακλόνητο) χρόνο, η πόλη όμως αναζητά την καθημερινότητα της που δημιουργεί διαρκείς μεταβολές του υπάρχοντος ιστού. Ο περιβάλλον χώρος πρέπει να εξυπηρετεί την καθημερινότητα, αλλά και να προάγει την αισθητική του μνημείου. Η συνολική εικόνα με τη σειρά της προάγει την εικόνα της πόλης και ταυτόχρονα βελτιώνει την ποιότητα της καθημερινότητας.

5. Ιστορικές Διαδρομές - Προτάσεις

5.1 Νεοκλασικά κτίρια – Σχέδιο 1

Η διαδρομή αυτή περιλαμβάνει σημαντικές οικίες και δημόσια κτήρια της περιόδου του Κλασικισμού στην Ελλάδα (1830 – 1925) που είναι τοποθετημένα στους κεντρικότερους άξονες, την οδό Σταδίου, Πανεπιστημίου και Ακαδημίας, ανάμεσα σε δύο σημαντικούς πόλους της πόλης, την πλ. Συντάγματος και Ομονοίας. Στη διαδρομή περιλαμβάνονται και δύο ναοί, του Αγ. Διονυσίου (Καθολική εκκλησία) και ο Αγ. Γεώργιος Καρύκης. Το εύρος της διαδρομής περιορίστηκε έτσι ώστε αυτή να καθίσταται δυνατή από κάθε επισκέπτη και να μην καταντά κουραστική σε σημείο που να μην ολοκληρώνεται. Τα κτίρια αυτά αποτυπώνουν, κατά τη διάρκεια της διαδρομής, όλη την πορεία και την εξέλιξη του Αθηναϊκού Κλασικισμού από την πρώιμη εποχή (Οθωνική περίοδος) 1830-1862, μέχρι και την περίοδο ακμής (περίοδος Γεωργίου Α') 1862-1914.

- 1) Ο Αθηναϊκός Κλασικισμός δημιουργήθηκε ως ειδική μορφή του Ευρωπαϊκού Κλασικισμού, έχοντας κυριότερα χαρακτηριστικά την κλίμακα και την πολυχρωμία, αφού είχε πρότυπα ελληνικά και όχι ρωμαϊκά ή αναγεννησιακά όπως του Ευρωπαϊκού που εκφράστηκε με μορφές πιο αυστηρές και πομπώδεις. [Κ. Μπίρης 1996] Δύο από τα κτήρια της διαδρομής, το Οφθαλμιατρείο και ο Αγ. Γεώργιος Καρύκης

Σχήμα 1 Α. Πολιτιστικές Διαδρομές - Αθηναϊκή Γλυπτική Μορφές του 1821

Α. Πολιτιστικές Διαδρομές - Αθηναϊκή Γλυπτική Μορφές του 1821

Α. ΔΙΑΔΡΟΜΗ

1. Εφίππος Ανδριάντας του Κολοκοτρώνη Θεόδωρου, 1900, (χρον. τοποθέτησης:- Κολοκοτρώνης Θεόδωρος, 1936, Ιωάννης Βούλγαρης 1904) Λάζαρος Σώχος

2. Ανδριάντες Πανεπιστημίου Αθηνών (β' μισό 19ου αιώνα):

- Κοραΐς, Γεώργιος Βρούτος (πρόπλασμα Ιωάννη Κότσου)
- Καποδίστριας, Γεώργιος Μπονάτος
- Γλάδστων, Γεώργιος Φυτάλης
- Ρήγας Φερραίος, Ιωάννης Κότσος
- Πατριάρχης Γρηγόριος Ε', Γεώργιος Φυτάλης

3. Ανδριάντας Γεωργίου Κάνινγκ (α' μισό 19ου αιώνα), Chantrey Francis Legatt

4. Προτομές των αγωνιστών στο Πεδίον του Άρεως

- Μπότσαρης Νότης, 1956, Μάριος Λαβέρδος
- Υψηλάντης Δημήτριος, 1936, Ιωάννης Παππάς
- Παπαφλέσσας Γρηγόριος, 1940, Κωστής Παπαχριστόπουλος
- Τζαβέλλας Κίτσος, 1938, Τηλέμαχος Γύζης
- Μπουμπουλίνα Ασκαρίνα, 1937, Λάζαρος Λαμέρας
- Μαυρομμάλης Πετρόμπεης, 1936, Αντώνης Σώχος
- Παλαιών Πατρών Γερμανός, 1940, Γεώργιος Συννεφάς
- Κονάρης, 1940, Μιχάλης Τόμπρος
- Ανδρούτσος Οδυσσεύς, 1936, Θανάσης Απάτης

- Μπότσαρης Μάρκος, 1936, Εμπειρικός

- Καραϊσκάκης Γεώργιος, 1936, Φωκίων Ρώκ.

- Αθανάσιος Διάκος, 1936, Πέτρος Ρούμπος

- Μισούλης Ανδρέας, 1936, Γεώργιος Ζαγγαλόπουλος

- Μαυρογένους Μαντώ, 1936, Νίκος Κουβαράς

- Νικηταράς, 1936, Γρηγόρης Ζευγώλης

- Παπανικολής, 1940, Νικόλαος Γεωργαντής

- Παπάς Εμμανουήλ, Στέλιος Τριάντης

5. Μνημείο Ιερού Λόχου 1821, χρον. τοποθέτησης 1843, (στη σημερινή του θέση το 1888) Στυράτης Κλεάνθης.

6. Επιτύμβιο μνημείο του Αλέξανδρου Υψηλάντη, 19ος αιώνας. Τοποθετήθηκε στη σημερινή του θέση το 1964.

εμφανίζονται σε Βυζαντινό ρυθμό, αν και κτίστηκαν την ίδια εποχή, ως αντίδραση στην κυριαρχία του νεοκλασικισμού της εποχής και φυγή αισθητικής αλλαγής. Τα κτήρια αυτά άρχισαν να κτίζονται αμέσως μετά την ανακήρυξη της Αθήνας ως « βασιλική καθεδρά και πρωτεύουσα πόλη » του αναγεννημένου Ελληνικού κράτους, το 1830, αλλάζοντας ραγδαία την φυσιογνωμία της πόλης, η οποία ουσιαστικά ήταν ερειπωμένη από τους μακροχρόνιους απελευθερωτικούς αγώνες της. Εντάχθηκαν στο νεότευκτο σχέδιο της πόλης των Κλεάνθη – Σάουμπερτ και σχεδιάστηκαν από αρχιτέκτονες Βαυαρούς ή από Έλληνες με σπουδές στην Ευρώπη, ενώ οι τεχνίτες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν αρχικά ξένοι. Πολλά από τα δημόσια κτήρια, που αναφέρονται κτίστηκαν χάρη στην προσφορά ομογενών, όπως το Αρσάκειο, η Σιναία Ακαδημία και η Βαλλιάνειος Βιβλιοθήκη.

Είναι προφανές ότι ανάλογες διαδρομές μπορούν να

αναπτυχθούν για τα αξιολογικά έργα της νεώτερης και σύγχρονης αρχιτεκτονικής που είναι διάσπαρτα στον αστικό ιστό της πόλης μας.

5.2 Πολιτιστικές Διαδρομές – Αθηναϊκή Γλυπτική - Μορφές της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 (αγωνιστές, λόγιοι, πολιτικοί, φιλέλληνες, ευεργέτες).

Όταν το 1834 η Αθήνα ανακηρύχθηκε πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, οι μνήμες του αγώνα για την ανεξαρτησία ήταν κάτι περισσότερο από νωπές. Το παρελθόν ήταν ακόμα έντονο και η αναφορά σε αυτό αποτελούσε επιτακτική ανάγκη καθώς το έθνος εξακολουθούσε να διανύει δύσκολες στιγμές και αναζητούσε πηγές έμπνευσης και οραματισμού. Ταυτόχρονα διαμορφωνόταν μια πόλη που φιλοδοχούσε να ομοιάσει σε αντίστοιχες της Ευρώπης. Η νεοελληνική γλυπτική εμφανίστηκε ως τέχνη συνοδεύουσα την

αρχιτεκτονική, σύμφωνα με το ρεύμα του νεοκλασικισμού, αλλά και ως ανεξάρτητη τέχνη. Ο ρόλος της στην δεύτερη περίπτωση ήταν κάτι παραπάνω από καλλιτεχνική έκφραση, ήταν εθνική ανάγκη μνήμης και ταυτόχρονα εθνικής ανύψωσης. Με ιδιωτική ή κρατική πρωτοβουλία, με εράνους που έλαβαν και πανελλήνια διάσταση και τηρώντας όλες τις νόμιμες διαδικασίες, ο ελληνισμός ενεργούσε για την ανέγερση μνημείων (ηρώων, προτομών, ανδριάντων κλπ), όχι μόνο για να διακοσμήσει το δημόσιο χώρο, αλλά κυρίως για να αποδώσει τιμή, να διαπρήσει την μνήμη και να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του. Για τους λόγους που ήδη αναφέραμε η τιμή αυτή αφορούσε πρώτα στις μορφές της ελληνικής επανάστασης: ήρωες, λόγιους, πολιτικούς, φιλέλληνες, ευεργέτες. [Σ. Κυδωνιάτου, Αθήνα 1988].

Η διαδρομή που προτείνουμε αφορά θεματολογικά την περίοδο αυτή. Πρόκειται για όλα τα είδη μνημείων, όλα μαρμάρινα, με μοναδικές εξαιρέσεις τους δύο έφιππους ανδριάντες του Κολοκοτρώνη και του Καραϊσκάκη σε μπρούτζο, καθώς και αυτόν του στρατηγού Μακρυγιάννη. Τα περισσότερα φιλοτεχνήθηκαν τον 19ο αιώνα από τους αντιπροσωπευτικότερους γλύπτες της εποχής. [Τ. Γιαννουδάκης 1832-1922] έτσι ώστε ν' αντανακλώνται οι τάσεις και τα χαρακτηριστικά της νεώτερης ελληνικής γλυπτικής αλλά και οι επιρροές της ευρωπαϊκής γλυπτικής του 19ου αιώνα, όπως αυτές αφομοιώθηκαν από τους Έλληνες καλλιτέχνες. Ταυτόχρονα εξετάζεται και η γλυπτική του 20ου αιώνα. [Κ. Μπίρης]. Η πολιτιστική συγκεκριμένη διαδρομή ακολουθεί μια μεγάλη πορεία στο κέντρο της Αθήνας. Για το λόγο αυτό, προτείνουμε τη διαίρεσή της σε δύο ενότητες: η πρώτη περιλαμβάνει την πλατεία Κολοκοτρώνη, το Πανεπιστήμιο Αθηνών, την πλατεία Κάνιγγος και το Πεδίον του Άρεως. Η δεύτερη πολιτιστική διαδρομή ξεκινά από τον Εθνικό Κήπο, συνεχίζει στο Ζάππειο και καταλήγει στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου.

5.2.1 Α' ΔΙΑΔΡΟΜΗ- Σχήμα 2

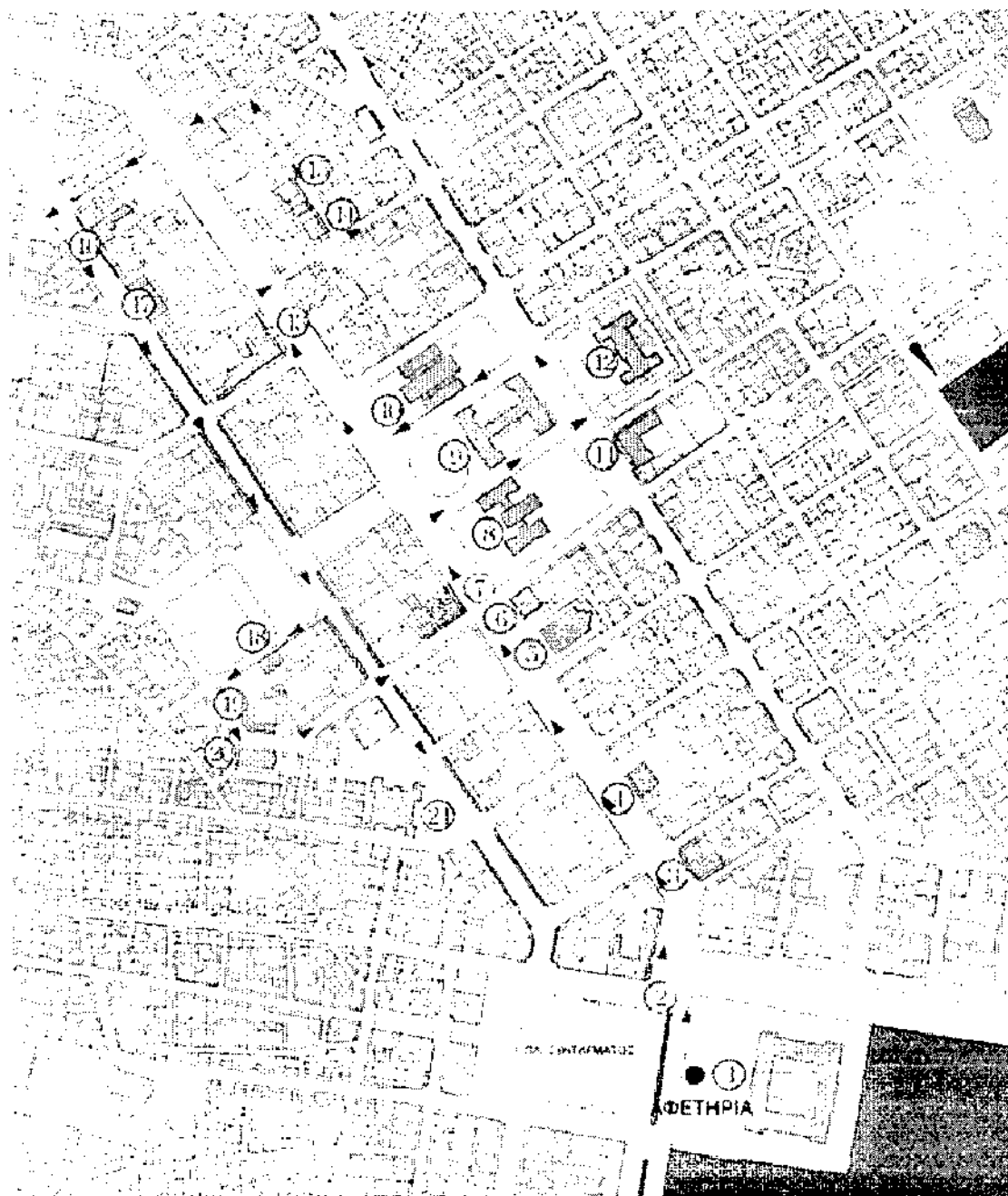
Σημείο εκκίνησης η πλατεία Κολοκοτρώνη, που οφείλει την ονομασία της στο μπρούτζινο έφιππο ανδριάντα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, έργο του Λάζαρου Σώχου. Πρόκειται για τον πρώτο ανδριάντα που στήθηκε στην Αθήνα τον 20ο αιώνα, η φιλοτέχνηση και τοποθέτηση του οποίου εξελίχθηκε σε εθνική υπόθεση. [Λαμέρας Λάζαρος ΕΜΠ]. Επόμενος σταθμός το Πανεπιστήμιο Αθηνών, την πρόσοψη του οποίου κοσμούν σύμφωνα με την νεοκλασική αντίληψη οι ανδριάντες του Ρήγα Φεραίου και του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε', οι ανδριάντες του Κοραή και του Καποδίστρια και στη συνέχεια αυτός του Γλάδστωνος (έργα του 19ου αιώνα).

Ενδιάμεσος σταθμός η πλατεία Κάνιγγος όπου βρίσκεται ο ανδριάντας του φιλέλληνα Άγγλου πολιτικού Γεωργίου Κάνινγκ, έργο του Chantrey Francis Legatt (α' μισό 19ου αιώνα). Τελευταίος σταθμός το Πεδίον του Άρεως, όπου και το πρώτο ηρώο της Αθηναϊκής πρωτεύουσας: το μνημείο για τον ιερό Λόχο του 1821, σε σχέδιο του αρχιτέκτονα και ιερολαχίτη Σταμάτη Κλεάνθη. Στη συνέχεια το μοναδικό αυτού του τύπου (τύπος της Κοιμωμένης), επιτύμβιο μνημείο του Αλέξανδρου Υψηλάντη, [Ζ. Αντωνοπούλου 2001] που φιλοτεχνήθηκε τον 19ο αιώνα. Στο πεδίο του Άρεως βρίσκονται και οι προτομές των αγωνιστών του 1821, φιλοτεχνημένες το α' μισό του 20ου αιώνα.

5.2.2 Β' ΔΙΑΔΡΟΜΗ – Σχήμα 3

Σημείο εκκίνησης ο Εθνικός Κήπος, όπου και οι προτομές των Διονύσιου Σολωμού (α' μισό 20ου αι.), του Ιωάννη Καποδίστρια και του Ιωάννη Ευνάρδου (προτομές σε στήλη, β' μισό 19ου αι.). Στη συνέχεια ο μπρούτζινος ανδριάντας του Γεώργιου Καραϊσκάκη (1966) και ο μαρμάρινος του Ιωάννη Βαρβάκη στο Ζάππειο (ανδριάντας σε βάση και γύρω του αλληγορικές μορφές: διαδεδομένος τύπος της Ευρωπαϊκής γλυπτικής του 19ου αιώνα). Η περιήγηση στο Ζάππειο ολοκληρώνεται με

Σχέδιο 2. Νεοκλασσικά Κτίρια

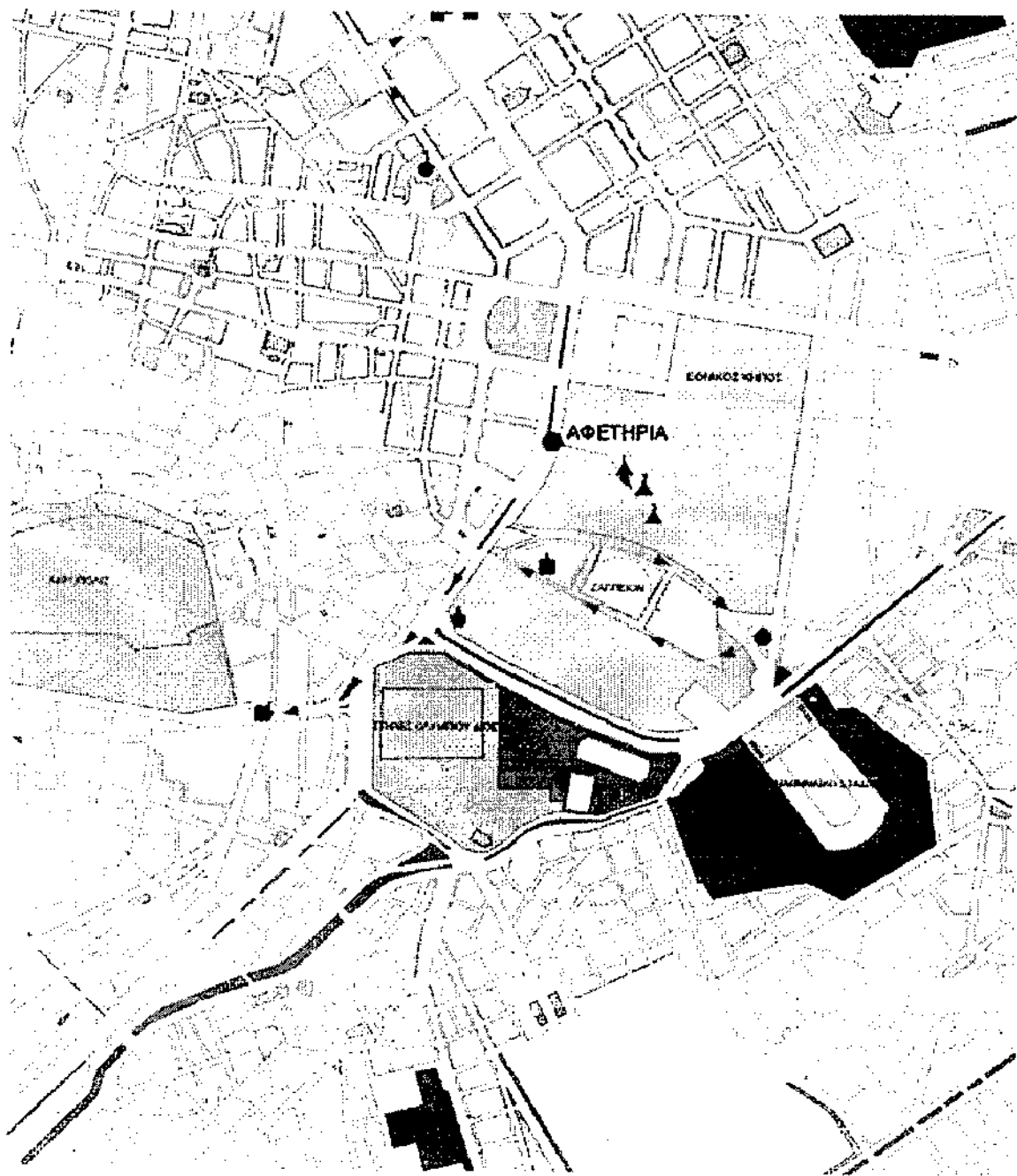
Α. ΝΕΟΚΛΑΣΣΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ

1. Παλιά Ανάκτορα του Όθωνα, "Βουλή" (1836-1842) Φρ.Φιβ Γκαρίντερ
2. Μέγαρο Σταθότου, "Ξεν. Μεγάλη Βρετανία" (1885) Ε.Τσίλλερ
3. Οικία Κούπα
4. Μέγαρο Σλήμαν, "Ιλίου Μέλισθρον" (Πρώην Αρείος Πάγος) (1878-1879), Ε. Τσίλλερ
5. Καθολικός Ναός Αγ. Διονυσίου (1853-1887) Λ. Φον Κλέτσε, Λ. Καυταντζόγλου
6. Οφθαλμίατρείο (1847-1854) Θ. Χάνσεν, Λ. Καυταντζόγλου
7. Μέγαρο Σερπιέρη "Αγροτική Τράπεζα" (1880) Α. Θεόφιλος
8. Ακαδημία Αθηνών (1859-1887), Θ. Χάνσεν
9. Λύκειο Παπαδοπούλου (Κτήριο Κωστή Παλαμά) (1856-1857)
10. Πολιτικό Νοσοκομείο, "Πνευματικό Κέντρο Δ. Αθηναίων" (1836)
11. Πανεπιστήμιο Αθηνών (1839-1864) Χρ. Χάνσεν
12. Βαλκανικός Εθνική Βιβλιοθήκη (1887-1902) Θ. Χάνσεν
13. Αρσάκεια (1846-1865), Λ. Καυταντζόγλου
14. Βασιλικό Τυπογραφείο (Πρώην Πρωτοδικείο) (1834)
15. Μέγαρο Αθηνογένους (1876)
16. Μέγαρο Δεκάλη Βούρου "Μουσείο Πόλεως των Αθηνών" (1833)
17. Μέγαρο Παρνασσού (1890), Ι. Κοκκίδης
18. Παλιά Βουλή, "Ιστορικό Εθνολογικό Μουσείο" (1858-1871), Φ. Μπουλανζέ, Π. Κάλκος

Β. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ - ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΓΛΥΠΤΙΚΗ Μορφές του 1821 (επόμενο σχήμα)

Β' ΔΙΑΔΡΟΜΗ

1. Προτομή Διονύσιο Σαλωμού, 1930, Θωμάπουλος Θωμάς
2. Προτομή Ιωάννη Καποδίστρια, 1860, Ιωάννης Κότσας
3. Προτομή Εϊνόρδου Ιωάννη, 1860, Ιωάννης Κότσας
4. Εφίππιος ανδριάντας Καραϊσκάκη Γεώργιου, 1966, Μιχάλης Τάμπρος
5. Ανδριάντας Ιωάννη Βαρβάκη, 1866, Δρόσης Λεωνίδας
6. Η Ελένη στον Βύρωνα, (β' μισό 19ου αιώνα), Charu και Alexandre Falguiere
7. Ανδριάντας στρατηγού Μακρυγιάννη, 1989, (χρον. τοποθέτησης: 1994), Ιωάννης Πατπάς

τη σύνθεση γλυπτών « Η Ελλάς στον Βύρωνα » (β' μισό 19ου αιώνα), η αισθητική του οποίου προκάλεσε ποικίλα σχόλια. [Αριστέα Παπανικολάου 1993]. Επόμενος και τελευταίος σταθμός ο ανδριάντας του στρατηγού Μακρυγιάννη σε μπρούτζο, το νεώτερο έργο της πολιτιστικής διαδρομής (1989)- στη συμβολή των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Βύρωνος, Ακρόπολη.

6. Συμπεράσματα

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί το βασικό παράγοντα της διαχρονικής πορείας προόδου ενός λαού, ενός έθνους. Η συγκεντρωμένη διεθνής εμπειρία των τελευταίων σαράντα ετών σε θέματα προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς [Βενετία 1964, Άμστερνταμ 1975 Ελσίνκι 1975, Γρανάδα 1985, Ουάσινγκτον 1987, Σρι – Λάνκα 1993] [Στεφάνου 2001] μας παρέχει όλη εκείνη την εμπειρία που μπορεί να κατευθύνει τις προσπάθειες μας στις σωστές πρακτικές διαχείρισης των πολιτιστικών στοιχείων κάθε τόπου.

Ο 21^{ος} αιώνας ίσως να μην είναι αιώνας ιδεολογικής αντιπαράθεσης, αλλά αιώνας πολιτιστικών εξάρσεων και ανακατατάξεων, στα όσα μέχρι σήμερα ήταν διεθνώς αποδεκτά. Είναι λοιπόν προφανές ότι η πολιτική διαχείριση του πολιτιστικού θησαυρού ολόκληρης της Ελλάδας και ιδιαίτερα της Αθήνας πρέπει να αποτελεί βασική προτεραιότητα.

Στην κατεύθυνση αυτή η συστηματικοποίηση και ταξινόμηση της αναβάθμισης, ανάδειξης και προβολής κάθε στοιχείου της, που σηματοδοτεί την πολιτιστική της ιστορία και σπουδαιότητα, είναι απόλυτα επιβεβλημένη. Μεταξύ αυτών η πραγμάτωση ιστορικών διαδρομών σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες μπορεί, αφ' ενός μεν να υλοποιηθεί σχετικά εύκολα, αφ' ετέρου να αποδειχθεί πολλαπλά ωφέλιμη για την πόλη της Αθήνας.

Συγκεκριμένα μπορεί:

- Να συμβάλλει στην αναβάθμιση της φυσιογνωμίας της πόλης
- Να αποτελέσει αφορμή αναβάθμισης του αστικού πρασίνου της πόλης
- Να βελτιώσει την ποιοτική διάσταση του λειτουργικού ιστού της πόλης με τη διαμπερή ένταξη των ιστορικών διαδρομών σ' αυτόν.
- Να συμβάλλει στη σημειακή αναβάθμιση και ανάπτυξη διαφόρων σημείων και περιοχών της πόλης.
- Να ενισχύσει την ανάδειξη των συγκεκριμένων πολιτιστικών στοιχείων των κατά θεματική ενότητα ιστορικών διαδρομών.
- Να δημιουργήσει ερεθίσματα αναβάθμισης της πολιτιστικής παιδείας του σύγχρονου Αθηναίου, του σύγχρονου Έλληνα, με έμφαση στις νεώτερες γενεές.

Το Γ' Κ.Π.Σ το οποίο ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη μπορεί να αποτελέσει βασικό πόρο χρηματοδότησης των προτεινόμενων έργων που περιλαμβάνουν επιλέξιμες δαπάνες στα πλαίσια των χρηματοδοτήσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Σημαντική παράμετρος της ποιοτικής υλοποίησης των ως ανω πολιτιστικών διαδρομών αποτελεί η φυσιογνωμική και περιβαλλοντική αναβάθμιση των περιοχών στις οποίες θα αναπτυχθούν οι διαδρομές προκειμένου τα πολιτιστικά στοιχεία να αναδεικνύονται και μέσα από το αναβαθμισμένο φυσικό και αστικό περιβάλλον.

Η υπό διοργάνωση Ολυμπιάδα του 2004 δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αποτελεί την ιδανική αφορμή. Εκείνο το οποίο χρειάζεται είναι η συντονισμένη δράση Κυβέρνησης, Δημοτικής Αρχής, Οργανισμών και λοιπών εμπλεκόμενων φορέων στον ευρύτερο χώρο της Μητροπολιτικής Αθήνας, έργο βέβαια αρκετά δύσκολο και πολύπλοκο, ιδιαίτερα όμως απαραίτητο τη

συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Δεν πρέπει κανείς να ξεχνάει σ' αυτή την πόλη, ότι διαχειριζόμαστε τον πολιτιστικό θησαυρό που αποτελεί την κοιτίδα του παγκόσμιου πολιτισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Παγκόσμια Χάρτα για τη Διατήρηση, Ανάδειξη και Προβολή Μνημείων και Χωρών, Βενετία 1964.
- 2) Χάρτα για τη Διατήρηση Ιστορικών Πόλεων και Αστικών Περιοχών, 1987.
- 3) Ευρωπαϊκή ένωση, αειφόρος αστική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Πλαίσιο Δράσης, Βρυξέλλες 1999.
- 4) Απόφαση 2179/98 Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24/9/1998.
- 5) Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 305 τελικό, Βρυξέλλες 1998.
- 6) Δ. Ζήβας "Τα μνημεία και η πόλη" Εκδόσεις Libro, Αθήνα 1997
- 7) Κ. Μπίρη, "Αι Αθήναι", Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1996
- 8) Σ. Κυδωνιάτου "Αθήναι, παρελθόν και μέλλον", Αθήνα 1988
- 9) Τ. Γιαννουδάκη, τα υπαίθρια γλυπτά του Δήμου Αθηναίων 1832-1922, ΑΠΘ, Τμήμα Ιστορίας της Τέχνης
- 10) Κ. Μπίρης, Εγκυκλοπαίδεια ΗΛΙΟΣ, τ.7, λ: Αθήνα
- 11) Λαμέρας Λάζαρος, Χωροθετικό διάγραμμα γλυπτών έργων Δήμου Αθηναίων Νεωτέρας Ελλάδος, ΕΜΠ
- 12) Ζ. Αντωνοπούλου, "Ο Έφιππος Ανδριάντας του Θ. Κολοκοτρώνη" - Ευρωπαϊκό Συνέδριο "Συντήρηση και Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς των Ευρωπαϊκών Πόλεων", Αθήνα 2001.
- 13) Αριστέα Παπανικολάου Κρίστενσεν, Χριστιανός Χάνσεν, Επιστολές και σχέδια από την Ελλάδα εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα 1993.
- 14) Κ. Μπαρούτας, Η εικαστική ζωή και η αισθητική παιδεία στην Αθήνα του 19ου αιώνα, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1990
- 15) Ι. Στεφάνου, Νέες Θέσεις για το Ρόλο του Πολεοδομικού Σχεδιασμού στην Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, Συμπόσιο με Θέμα: "Η Αρχιτεκτονική Κληρονομιά και η εφαρμογή της σύμβασης της Γρανάδας στην Ελλάδα", ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα Ιούνιος 2001.